ІСТОРІЯ

про

Малоґо Пилипка

ЯК ЛЮТИЙ МОРОЗЕНКО ЗАМУЧИВ ЄГО В ЛІСІ

Накладом Руської Книгарні
ім. Т. Шевченка
168 E. 4th Str., — New York, N. Y.

ПАНАС МИРНИЙ.

МОРОЗЕНКО

ПОВІСТЬ.

Цїна 20 цент.

I.

— Спи, Пилипку, спи!... Он чуєш, яке на дворі схопило ся? Гуркоче, гуде та виє... Розгуляв ся Морозенко! Нема впину старому дідузї: аж пищить усе, а він, немилосердний, давить... Знаєш Оленченого Андрійка? Укусив бідного за пальчик, аж ногтик побілів, пучка опухла. Тепер мати єго і вовтузить ся з ним: не знає сердешна, яку єму пораду дати... Почне одтерати —Андрійко плаче: пальчик болить: давай хухати, одігрівати — а хлопя ще дужче займаєть ся... А все через те, що не слухав матери. Мати казала єму: не ходи, синку, на двір: Морозенко лютує! А він не послухав — пішов... От і вкусив єго Морозенко за пальчук.—А тепер обом ли-

хо: Андрійкови лихо—пальчук болить, а матері друге — Андрійко нездужа!

Так з вечора на Меланки казала Катря Зайчиха свояму семилітньому синови Пилипкови, забившись з ним від страшенного холоду аж за комин, у самий куточок печі.

Було ще не пізно — тілько починало смеркати, а Катря вже зовсім на піч забрала ся. Не знати від кого й задля чого сінешні двері закрутила: хатні защіпнула.. Зняла невеличкий каганчик з полиці, засьвітила — і мерщі побрала ся з сином на ніч, захопивши й сьвітло з собою.

Черепяний каганчик, що вилупила єго Катря з розбитого кашника, з каплею рижієвого олію на дні, ледви блимав у темному кутку своєю сизою горошиною на кінці кнота: пузатий комин заслоняв той підсліпий сьвіт від хатнього мороку: на печі хоч сякий-такий сьвіт борюкав ся з темнотою, зате хату окривали непроглядні померки... Видно, сьвіт неохочий заглядати в темні пристановища, де ховають ся злидні від холоду! Та й що там було осьвічувати? Хатні голі стіни — полупані: мо-

роз по виступав на їх сизим інієм: чорні двері розмалював він білими визирунками, — а на шибках повимуровав цілі барани криги: — таяла та крига помалу і спускала ся по стінах аж до долівки чорними патьоками...

У китку під божницею замість столу стояла вузесенька примостка на чотирьох паколах, вбитих в землю... Не лежало на тій примостці, — як у добрих людей буває — ні хліба шматочка, ні соли дрібочка: на двох голих дошках тії примостки чорніли тілько дірки, де були колись сучки, що повигнивали та повипадали. А в горі з кутка виглядав невеличкий образ — не знать сьвятого, чи сьвятої, бо на йому малюнок потемнів, позлущав ся, одні тілько чорні очи сумно визирали з пожовклого облича, немов скаржили ся на холод та голод, що доводило ся терпіти хозяїнам хати... А насупроти столу, між череватою пічкою і другою стіною, притулив ся піл з чотирьох тоненьких драничок, таких хистких, що вони хитали ся та вгинали ся і тоді, як хто до їх підходив, немов перестерігали не накладувати на їх нічого, щоб

бува не проломили ся. Та на їх і не лежало нічого — пустїсінькі, та голїсінькі, як і та гола та дебела жердка, що висїла у кутку над полом. І на віщо її там привішено?... У день, правда, на їй бовтало ся лихе ряденце, а на ніч вона зоставала ся голою дровинякою, причепленою наче на те, що коли кому заманеть ся — було-б де повіситись... І — диво дивне! як се Катрі нїколи не западала така лиха думка, коли кругом неї було таке убожество непроглядне, нужда та недостача безмірні, холодні та голодні злиднї!

Одначе, тоб було ще дувнїйше, якби в Катриній голові заклюнулась така чорна думка в ночи на Меланки як-раз перед Василлям!... Всякому звісно, що в ту ніч старий рік кінчаєть ся, а новий зачинаєть ся... На віки вічні старий зникне, занесе з собою і добре і лихе, поховає пережите й перемучене і стражданням закручене: а коли що й зоставить у людскій схованцї-спомонцї, то все-ж то буде не кипуче життя-страждання, а тілько спогадка про єго, не живе, в їдливе лихо, а тілько єго холодна облуда... Натомість новий рік

прийде, нові надії принесе з собою, а за ними, може, хоч невелику крихітку щастя... Та богатому богато его треба, а бідному — і то гаразд, коли буде що на завтра кусати, буде чим забезпечитись від холоду!

У Катрі всї ті запаси як-раз на Меланки вийшли. Ще з осени вона з ними тягла ся та держала ся: скупилась і хлїбот і топливом, думала перехопитись через зиму... Та ба! Об Різдві вона побачила, що не тілько через зиму, а хочби через сьвятки перехопитись... "Тілько-б через сьвятки! дума. А там — робоча пора настане... У богатих людей назбираєть ся не мало чорної одежи, поношеного білля, — треба его попрати... Піду до кого, або хто покличе... може хоч на хлїб перепаде! А може в кого трісочок або кізяків випрошу: буде чим у хатї прокурити... Так і перетягну через зиму, — аби через сьвята!"

І от сьогоднї у день Катря послїдню мисочку борошенця витрусила, щоб спекти сяку-таку перепіканку: послїдне полїнце спалила, щоб спекти її: послїдний бурачок у борщ покришила, послїдню пучку

соли в него вкинула.. “Очистила ся! Зовсім очистилась... На завтра хоч і в рай сьвятий, то чиста!” думала Катря, пораючись біля печі.

Поки серед черіню лежало трюхле полійце, дожидаючи підпалу, Катря була ніби спокійна. Правда, чорні думки і тоді вже снували по її обличю, нерадісно сьвітили карими очима... А як вона запалила останнє полінце, як огненні язики обхопили єго кругом, то їй здало ся, буцім то її серце горить-палає!... А як почав борщ укипати, то в її серці такі кипятки піднялиси ся, що як вона ні кріпила ся а не видержала...

—Пилипку! синочку мій! Що ми будемо завтра їсти? — скрикнула вона — і горячою течією гірких сліз полєли ся ті капятки з очей до долу...

Пилипко підскочив до матері, припав до її облича і тихо промовив.

Цить, мамо, цить! Завтра, мамочко новий год. Я завтра піду до хрещеного батька посипати... Дасть мені батько сороковку грошей а дядина — велику паланицю, ще і ковбасу на придачу... От і буде нам

що їсти! А на гроші топлива купимо... богато-богато, щоб на усю зиму стало!

Катря утихомирила ся. Та якже було й не утихомирити ся, коли син обіцяє такі багаті приноси?

А Пилипко, як тілько знову заклопотала ся мати, уже і з хати махнув.

— Куди ти, розхрістаний та неодягнений? Мороз на дворі лютий! крикнула вона єму навдогінці.

— Я на хвилиночку, мамо.. Я зараз і верну ся.

Справді Пилипко не забарив ся. Ускочив у хату — як пуп синий, зубами цокоче.

— А що, не я тобі казала: не йди? І куди ти ходив?

— Я за пашнею, мамочко, бігав.

— За чим?

— За пашнею. Сусідний хлопець обіцяв ся пашнї на посипанє дати... Я до його бігав... Ось вона, — так з рукавичкою і віддав, — хвалить ся син, показуючи матери рукавичку. — Та тут, мамо, не тілько пашня і горох є, і фасоля... всього насипав Хведір!

— І куди ти, сину, підеш по такому холоду?

— Як куди? Кажу-ж: до хрещеного батька...

— Господь з ним, дитино моя! Хиба близький сьвіт до єго тьопати ся? Як через ліс — то три, а шляхом — пять верстов буде... Ще змерзнеш у дорозї!

— Я змерзну?... Та я літом було на одній нозї до нього дострибаю!

— То літом, сину, а се — зимою... — Шляху нема, сніги глибокі... загрузнеш де-небудь та й не вилїзеш... Не ходи, мій голубе! Хай, як потеплїє, тодї підеш...

— А щож ми завтра будемо їсти? чим хату натопимо? — спитав ся син, зазираючи матери у очи.

Вона аж сріпнула ся, мов хто колючу голку встромив у її серце... “Боже мій! у такі літа, та чим свою головоньку він клопоче?!” — подумала вона, ледве здержуючи сльози... І, пригорнувши сина до себе, почала єго умовляти:

— Не клопочи, сину, про завтрішне,— Господь милосердний об нас поклопоче. Ти у мене — малий... одна в мене утїха і

надія. Не доведи Боже, лучить ся що з тобою недобре, на віщо тоді і мені на білому сьвітоньку жити?... Не ходи, синку!... Не ходи, моя дитино рідна!

— Я-б, мамо, й не пішов, та якже Хведорови рукавичку назад вертати?...Ти — скаже — не ходив... ще сьміяти ся буде.

— Ми пашню висиплемо а рукавичку віддамо... Не ходи, мій голубчику! Тим у мене слухняний, — послухай ся мене: не ходи!... І почала голубити Пилипка.

— Ну, добре, — не піду вже... тілько не вбивайте ся так, мамочко! упрошував уже Пилипко матір, цілуючи її і в голову і в губу.

Катря наче заспокоїлась, а про те неімовірна думка не кидала її голови, клопотала її... Вона знала свого Полипка, який він уразливий до чужого горя... Тож до чужого, а до свого? Хиба він не чув, яким вона несамовитим голосом закликнила, останні запаси витрушуючи на сьогодні? Хиба він не бачив по її заплаканих очах, яка різуча мука на стократь крає її серце? Хиба вона не знає, як ті слези й

та мука боляче упинають ся в его жалісли ве серце?... Та він на що хоч піде, аби его мати не плакала... Він і обдурити обдуре — аби її заспокоїти.

Вона не помилила ся. Пилипко умовляючи матїр, тілько заспокоював її. В его малій головонці гвіздком стреміла думка: от хочби що — а піти посипати! Торік був він ще меньшим. Хрещений батько дав єму сороковку грошей. Шатів з пять він випосипав по селу. Тож торік було, тодї він був малим, а тепер... Тепер він дядинї скаже, що у них нічого їсти... Дядина добра людина, — надає єму і хлїба і ковбас... Отто він звеселить матїр, як нанесе до дому подарунків!... "Мати страшає, що я змерзну... І чого-б я змерз?... Та я — як чкурну, аж закурить! Менї аби з хати вибратись, щоб не запримітила мати, а там"...

— Ти-б, синку сьогоднї віддав Хведорови рукавичку, — трохи з годом почала Катря...— Ну я сама спорожню тай віднесу назад. Скажу, у нас своя є... Дай сюди рукавичку!

— Так я, мамо, похвалив ся Хведоро-

ви, що в нас рукавички нема. Хай, я завтра у обід сам єму віддам, а то у брехунах зостану ся.

— Ну, добре... Хай і по твоєму буде!— одказала, зітхнувши, Катря і почала у хаті поратись.

Пилипко собі буцім заграв ся, а тим часом пригадував, куди-б єго заховати рукавичку, щоб мати не побачила. Він тепер каяв ся, що похвалив ся матери про неї... Не похвали ся — мати би нічо не знала, не клопотала ся: а тепер не одстане... одно товкти-ме: не ходи та не ходи.

Тілько що мати вийшла чогось на двір, він зразу сховав ся, метнув очима по хаті, побачив непримітне місце між печю і паколом від полу, — і мерщі ткнув туди рукавичку.

— Сиди там та не писни!— скрикнув на неї і посваривсь невеличким пальчиком, мов на кого живого.

Рукавичка виставила до єго напалька, наче глузуючи, дражнила: отже возьму та й похвалю ся! От тілько мати на поріг, — а я зараз їй на очи!

— Бач, яка осоружна: я її прошу, а

вона, мов нарошне виставляє ся!... Підожди-ж ти!

І він побрав ся аж під піль, щоб переховати рукавичку.

Катря, вернувши з надвору, здивовала ся — де се Пилипко? куди єму діти ся? Чи не на печи? подумала і, не сподіваючись нічого, підійшла до полу, зазираючи на піч.

— Сину! де ти? — спитала.

— Гар... — загаркав Пилипко з під полу, удряпнувши матір за чобіт. Катря з жаху одскочила аж посеред хати.

— Ненечко! матїночко! Злякали ся?— вискочивши з під полу, скрикнув Пилипко і повіс у неї на руках.

Він усьміхав ся до неї і рожевим своїм личеньком і ясними оченятами і білими, мов жерновки, зубенятами.

— Нехай тобі, сину, добро снить ся, як ти злякав мене! — промовила она, піднимаючи єго у гору і пригорнула до себе.

Пилипко вчепив ся за матерну шию руками, припав до неї головою, — і так утїшно на всю хату заливав ся!... Не ма-

ючи з ким заграти ся, він пустував тепер хоч з матірю.

Мати собі раділа. Хай дитина краще бавить ся, ніж буде сушити себе важними думками. Поцілувавши сина в губу і в росхрістану голу душу, аж тричі міцно поцілвавши, вона донесла єго до полу і положивши на тонкі дранечки, ще раз поцілувала... Не знать, де й діла ся недавня туга, сум та журба гірка!

— Моя дитиночко рідна! Мій синочку коханий!... Краще так забавляти ся, ніж підеш куди — не знать за чим! — нагадала знову Катря.

— Та я-ж вам казав уже, мамо, що не піду! Які бо ви нерморівні! — обізвав ся він з докором.

— Чую, чую, моя дитино. Я знаю— ти слихнявий... Ти послухаєш ся своєї матери! — палко шептала Катря, а проте думка про синові наміри не кидала її голови.

Вона зійшла до неї і тоді, як Катря послала ся і лягла з сином спати. Через те вона й на-добраніч загомоніла з сином, щоб одвернути єго від єго наміру — іти посипати: стала лякати Морозенком, що

вкусив Оденченого Андрійка за пальчик.

— Та я, мамо не бою ся Морозенка, одказв Пилипко, — не страшний він мені! Андрійко малий, не знав що робити, — то він его і вкусив за пальчик: а я — не бою ся его!... Якби він став мене кусати, — то я-б его по зубах, по зубах!

— Ні, сину, і ти бій ся его, — хай ему всячина! Може-б і Андрійко оборонив ся, якби знав, коли він нападеть ся: а то завжде підходить крадькома... Укусить та й подав ся далї!

— То якже від него, мамо, й устерегти ся, коли він такий? Ми ще тут поснемо, а він підкрадеть ся, та й покусає.

— Тут не покусає, суни, бо тут тепло... І зуби в него ростануть, як він підкрадеть ся до нас.

— А деж він живе? де его хата? спи-тав ся Пилипко.

— На дворі, сину... Де віхало найстрашнійше та холод найлютійший— там его й хата...

— Якже він не змерзне, мамо? Ти кажеш, що він старий, а от — не боїть ся холоду.

— Чогож єму бояти ся, коли він і є сам холод.

Пилипко задумав ся. Дивно єму і чудно єму... Він знає, що таке холод, він бачив не раз і віхало... Непритівне все те, дошкуляє... Оже щоб то було старе або молоде — він не знає, щоб мало облича, не бачив... А от мати дїдуганом Морозенка взиває... Він знає і дїда — старого, горбатого, з білою бородою і запалими підслїпуватими очима... Оже то дїд добрий — нїчого не зашкодить. А от Морозенко — каже мати — кусаєть ся...

— Мамо! А бачив хто Морозенка, який він?

— Не знаю, моя дитино... Я нё бачила, то й не знаю. А люде кажуть, що він старий-старий та кремезний... Голова — з гору: замість волося, укрита снїгом: а борода сплетена з довгих-предовгих віскряків, що намерзають у ясний день під стріхами... А нїщо так у него — як зуби! Наче голочки, вострі, тонкі — непримітні: він, як кусає, то впускає у тіло... Через те воно так і болить та трудить, як він угородить в него свої зуби!

— І очи є в него, мамо?

— Є, сину... Кажуть: очи в него з криги — білі та блискучі, от як тонкі скалочки з леду бувають, тілько замісто чоловічків у них холодні огники сьвітять... — Страшні такі очи, крий Господи! Як наведе він ними на кого, — так наскрізь холодом і пронизже!

— А ноги він має? і руки?

— Є ноги і руки... Ноги — в земли, не видно, а руки — довжелезні хапала: він ними завжде махає.. Холодом дихне, а руками махне, — так по всьому сьвіти снігом та холодом і стеле... А як розсердить ся чого, то ще дужше руками замахає,— тоді уже ціле віхало здіймає.

— Нехай єму всячина, який він страшний, мамо! глибоко зітхнувши, мовив Пилипко.

— Страшний, сину... А найстрашнійший малим діткам. Він їх любить кусати, а часом і зовсім собі забирає.

— Я-ж, мамо, не малий: мені єго нічого боять ся.

— Бій ся і ти, синку. Ти великий на те, щоб тебе у гору підняти, або матери

на руки взяти: а Морозенкови — ти саме впору. Таких, як ти, він найбільш долюбляє... Часом буває, ви вискочите на двір, — то він зараз і почне з вами загравати: за пальчики кусає, або за носа, а то на щоці уліпе такого холодного поцілунку,— від него аж шкіра побілїє, а потім геть лущить ся... Тож коли він вас у селї, недалеко від домівки застукає, а як — не доведи Боже! — де в голому поли, або у лїсї заскоче, то там уже і душу витягне.

Пилипко замовк, притаївши духа: мовчала і Катря. Завдавши синови такого страху, вона була певна, що він побоїть ся піти посипати. Її тілько того і треба, щоб він не зірвав ся у такий холод, в таку далеку путь! Її самій, привишній до всякої лихої години — і то часом аж плач бере, як вискоче на двір... А тож то єму — малому! без одежи теплої, без чобіт добрих... Хай трохи попомлїє душею від страхи, а як засне — переспить.. Страх минеть ся, забудуть ся ті страховища, що душу лякали, сон своїм спокоєм все те засную: а все-ж зостанеть ся споминка про

тустраховину і та споминка одхасне сина від лихого заміру.

Вона глянула на него. Пилипко не спав, лежав тихо: широко роскриті очі напрямили ся у куток печі: він ними і не змильне — так дивить ся прикро... Куди він дивить ся? що він там вбачає?... Він нікуди не дивить ся... Погляд его ганяєть ся за таємною думкою, що стоїть перед ним нерозгаданою марою, — як той нерозгаданий страх, що опанував его душу і серце. Що воно? відкіля воно?... Не питайте!... Чутно тілько, як оте страховище пронизує его мале серце, як воно кидаєть ся у кожній жилочці, озиваєть ся у кожному суставі... Оже назвати его — не підбереш слова: піймати і розглядіти — не натрапиш часу... Так пробігає блискавиця через наше тіло: не счуєш ся звідки — сьвітне, прониже і —не знать, куди зникне...

— Синочку! пізно вже... ти спав би. Ну, я тебе перехрещу, щоб нічого лихе до тебе сонного не приставало — мовила Катря, дивлючись на замислне личенько Пилипкове і начала его хрестити, а перехрестивши, здавила злегенька за посик, Пи-

липко усьміхнув ся, повернув ся боком до матери. Тиха дрімота почала єго колихати, злегка закриваючи очи... Незабавом після то він заснув.

II.

Приспавши сина, зостала ся Катря одна з своїми думками самотними. Невеселі вони були у неї! Та ї кому зійде на думку радість, коли на завтра нічого їсти, нічим в хаті покурити у люті морози?... Як не забивай собі баки иньшими гадками, а думка про щоденні потреби скаредного житя верне тобі до него, почне крутити та вертїти коло него, — от як крутять ся голуби над пожежою... Дарма їм, що посмалять ся крила: байдуже, що незабавом огонь пожре їх тіло, як до сего пожер їх захисть — оселю: несподіване страховище вабить їх, тягне до себе... Кругом чорний морок, димище та курище розіпняло ся, а під ними — так видно та ясно! Доки сили стає, шукають вони, сполохані з гнїзд своїх над широким полумям, в диму та курищи, в горячім від палу повітрі,

— поки не посмалять ся. Тоді від знемоги опукою падають у жарке огнище.

Чоловік — не птиця, Катря — не голубка. Хоч кругом неї вихорилась пожежа злиденного житя, дусила димом та чадом її знеможену душу, хоч у тому чорному диму і крутились та вертілись її самотні гіркі думи, та не падали вони на огнище, не смалились і не горіли: а ще більш розпросторювались і гуляли собі по волї — не на безкраїм просторі, а в холодній хатинї, бючись об сирі стїни, заглядаючи у голі кутки, прислухаючись до пекучих перебоїв серця. То їй учувала ся своя голодна печія, то синів безпомочний викрик: "мамочко, їсти хочу! мамочко, папки! — мамочко, змерз — холодно!"

Ну що справдї дасть вона завтра синови їсти? Чим прокурить череватy піч, щоб обігріти єго, малого?... Піти у кого позичати? Хтож їй позичить?... Чи може, Христа ради руку простягти? — Хтож на те зверне увагу? — Гладка, скажуть, не хоче робити та в старцї пошила ся!... Ну, та може хто й зглянеть ся, заратує на день або другий... А тамже? а далї? Коли-б во-

на сама була, то байдуже їй журити ся... Хиба мало високого дерева в лїсї, глибоких ополонок на річцї? Тілько-б, може, нагнула ся довга гилька над тїлом, або зашуміла вода попід ледом, сердячись, що хтось незвичайний зрушив її сонний покій!... А от біля боку лежить її втїха й надїя, спочиває її крихітка серця, що вона з таким болем одірвала від свого і пустила на сьвіт окремим житєм... Все на сьвітї переживеть ся й минеть ся: все замовкне, як і ми самі замовкнемо: все зникне, ак тїнь та, коли ми очи закриєм, — одно зостанеть ся — в о н о, наша частка, що звязує мертвого з живим, нагадує живому про помершого: та нитка, що тягнеть ся без перериву через сотні, тисячі віків.. Не дай, Господи, вона перерветь ся!

Через те Катря більше болїла за сина, ніж за себе. Та й чого їй за себе болїти, коли все, що було доброго та живого у души, так перетрюхло та перемлїло, такою корою покрило ся, що нічому уже проломити її!

Чого тілько вона не пережила на своїм віку, не звідала? Десяти лїт вона зо-

стала ся сиротою, без батька, без матері, у паньскому дворі. Не на те примостола ії там доля, щоб на волї рости, як билина в полї, — а щоб підставляти свою спину під нагальну працю, томити свою сирітску голову чужими клопотами, вислухувати докори та нарікана, скоштувати стусана і духопелика від кождого, в кого засверблять руки... Батька її ще замолоду в москалї віддали, щоб знав, як треба корити ся кріпацькій долї: а мати сохла та склїла, поки зовсім не зосклїла, покинувши на білому сьвітї одинацятилїтню сироту... Зостала ся вона одним одна в Зайцьового роду. Були, правда, дядьки та тітки з матернього боку, та ті за двором жили, а туди заходили тілько в ряди-годи, щоб часом поманяти її сухарем з остюками... Була ще в неї хрещена мати, що коли-не-коли мила й чесала її, та були паньскі індичата, що вона пасла малою, а більше нікого близького не було. Індичата їй найблизші були. Вона з ними росла, ними вітішала ся. Осе набере у пазуху невеличких індичат та й майне з ними по степу.. Старі індики курлюкають, же-

нуть ся за нею... А вона наче вітей степом гуляє. заливаєть ся рещотом, бо індичата, підскакуючи у пазужині, лоскочуть її попід боками... А як побільшають індичата, почнуть добиратись ростом до старих індиків, то вона начне на їх гукати, свистати, — і знову — регоче, коли вони до неї, наче москалї на муштрі, усї разом забелькочуть... Дурниця! дитячі забавки та витребеньки, за які нераз птишниця чесала руки об її спину... Сількісь!! Коли та дурниця забавляє нас, тїшить, — то чом же й не потїшитись нею? Хиба не так само бавлять ся люде, гоняючись за достатком, почотом, славою? Таж сама дурниця тілько иньшої пори, иньших літ!... Одно тілько: невеличка Катруся, бавлячись з індичатами, сама себе забавляла і від її іграшок, засилаючи духопелика і гукала що сили: ти-ж, сучко, напелехавши повну пазуху індичат, подавиш їх!" — А ми, ганяючись за достатком, почотом та славою, так часом бавимось з людьми, що від наших забавок буває їм дуже солоно! Нам байдуже про те, як було байдуже і Катрі — чи краще

індичатам по степу біля старих індиків бігати, чи у її пазушині пищати... Вона знала одно: се її забавляло, вона і бавила ся... Маленька-дурненька! Та й тепер, видно, вона не порозумнішала, бо пригадавши давне, трохи не скрикнула: "і чому я до віку не зостала ся невеличкою дівчинкою з невеличкими індичатами?!..."

Так думала Катря та не так судила мачуха- доля.

Минуло їй пятнайцять літ. Вона тілько-тілько що стала розпускати ся, як рожева квітка в ранці на зорі, стигиути і наливати ся, як червонобокі яблука об Спаса... Ясне сонце та запашне степове повітря допомагали роботі дівоцьких літ. Висока Катря та брава, на лиці як калина, чорне волося, наче хміль, кучерями обвиває її голову: карі очи так утішно виглядають зпід довгих вій: загара на обличі доводить, що не буряковий квас, а горяча кров дзюрить у її жилах.

Раз її углядів пан — і... Катря від індичат пійшла у горнишні. Вона не скаже, щоб там їй жило ся погано: було їй

удоволь і пити і їсти і в чому походити: одно тілько: не було волї! Їй хотіло ся, як тому вітрови, по степу ганяти, надихатись польового повітря, щоб аж у грудях займалось, нажаритись на сонцї палючому — що як не займеть ся!... А вона мусіла сидїти у чотирьох стїнах та хиба коли-не-коли по садку походити, в холодку та в тїни, куди тілько крізь густе гиля пробиваєть ся ясне, соняшне проміння... Польова билина, вона не призвичаєна до густої садової тїни. Чорна загара геть спала з її повного виду — білий він у неї та сьвіжий, мов пилюсточка з рожевої квітки: волося від пахучої масти та щоденного вичесуваня вирівнялись — не стерчить на голові кучерявим хмелем, а гладенько причесане, рівно облягає кругом її білого чола: вона ще піднялась, вирівнялась, налила ся, немов обточена стала... очий не одірвеш від неї!... То все було з околу. А що було на души у Катрі, що заводилось у її серцї? — Вона нікому не казала, та її нїхто й не питав... "Яке несподїване щастє випало Катрі! — гомонїли дворові: — що було з неї, а чим те-

пер стала? Сказано: не родись вродливим, а родись щасливим"... — "Брехня! думала Катря: — через ту вроду не маю я щастя з роду!"

Незабавом після того вийшла воля. — Все зашуміло кругом: прорвала ся гребля людський сподіванці на краще житя... Цілі довгі віки мостили та гатили її, держали в запрулї ту велику воду: а се вона зразу прорвала ту міцну греблю і понесла ся широкою течією по селах, хуторах. На дивовижу усім дворовим винесла та течія і паньску горнишну Катрю з двору на... волю! Крепаки за те трохи її на руках не носили... "Сказано! своя кістка, своя кров! не обросте вона жиром у роскошах — до свого рідного обізветь ся!"... Були, правда , і такі що казали: "Дурна, дурна Катря та не розумна! і щоб там з нею стало ся, якби вона зостала ся у дворі?.. Ні, замануло ся свого хляба, волї... Побачить, яка та воля — як не раз, не два голодна й холодна посидить!" — Отже Катря не потурала на те: їй притьмом захотїлось волї — і вона поплила за тією бурловою течією, що знявшись з дворів,

понесла ся по всьому широкому краю, вигукуючи та викрикуючи: “хоч гірше, аби иньше! Буде нашим ворогам чужим потом умивати ся, нашою кровю упивати ся!“““...

Пішла Катря у село до дядька та дядини, та не довго була у родичів. Не їй, молодій та дізнавший роскоши, було мирити ся з тим мозоляним хліборобським житєм, до якого прикрутила доля її родичів. Ще поки стояла весна-красна, з теплом привітним, з цьвітом роскошним, з запашними лугами та степами, вона по них швендала, пригадуючи свої дитячі забавки. А як настали жнива, з довгими палючими днями, невеличкими, короткими ночами, з важкою походливою роботою, — то її стало не вміч: у день немилосердно сонце пече, стерня у руки і ноги коле, нагальна праця з ніг валяє, а нічка прийде, хвоста того заячого коротша, не виспати ся, ні одпочити, як треба!...

На силу Катря одбула жнива, тай подала ся з села у город, де стілько галасу то гомону, дива та чуда усякого. Село, риючись у своїй чорноземли, серед під-

метів та городів, гаразд не зрозуміє городського життя. Байдуже кротови, що поверх єго узенької нори привітно силяє ясне сонечко, а в прозорму повітрі літають і радісно щебечуть усякі пташки! — Дарма й сонцеви, що у глухих нетрах землї риєть ся якесь слїпороде звіря: хай собі риять ся та підпушує землю, на котрій тепло, поєднавшись з сьвітом, зародить таку буйну ростину! Сїлькись і пташкам — відкіля береть ся їх живність: куди оком не скинь, де не приткнесь — всюди її богато: а коли хто зжене з одного стебля, то недалеко і друге... тілько знятись та перелегїти!... Всякому своя доля: один, рук не покладаючи працює, а другий — єго працю без клопоту поїдає!

Катрі спершу подобалось городське житє: хатня робота не важка, зайвого часу чимало, і дива усякого богато... А до того ще: уродлива та при здоровлю Катря кидаєть ся кожному в очі. Витріщають ся підслїпі очі, узрівши перед собою полеву квітку: загра-загїпаєть ся порожне серце, як заманячить перед ним бра-

ва дівоча постять! Не диво, що Катря не мала одбою од влесливих річей та здивованих очей. І москаль серед муштри до неї бровами моргає: і шевчик або кравчик посила її навздогінці такі солодкословні привіти, що у неї аж дух сперае у грудях: і бліднолиці паничі стрінувшись з нею — оживають, проясняють ся і геть-геть проводять її своїми очима. А Катря землї під собою не чує!... Ой стережи ся, полева пташко, з низу блискучих, котячих очей, а з гори бистрих, напущів, хижих шуликів! То вони біля тебе ворожать: одні — крадькома, попід тинню, а другі — з висока, ширяючи у безкраїм просторі синього неба... Кождому хочеть ся жити: кождому треба живитись.

Не вберегла ся пташка шулїки, як не вберегла ся Катря своєї недолї...

У сусїдньому дворі такий хороший панич і такими солодкими медяниками годує!... Наїла ся Катря тих солодких медяників, аж тепер їй нудно, як про те згадає... Медяників швидко не стало: панич оженив ся на панночцї, де вона служила за горнишну, а їй ткнув у жменю дві чер-

воних бумажки... аж у неї в очах від них почервоніло!.. Спасибі й за те! Все таки не з порозними руками прийдеть ся в село вертатись.

Незабавом Катря вернулась до вдови дядини, що під той час поховавши чоловіка, одним одна на старости літ зостала ся... Спасибі дядині — не прогнала Катрі і узявши в неї гроші до схову, обіцяла навіть після смерти оддати їй свою хату з огородом. Хоть та хата й валила ся, а огорода того жменя, а всеж таки свій захист, своє пристановище... І птиця собі гніздечко звиває!

Оселила ся Катря в селї... Пішов кругом гомін про неї: чутно сьмішки та пересьмішки: корисна у городі з-їжа, он які гладкі відтіля вертають ся!... Слухала те Катря та мовчала, навернула лихо важким гнїтом горя та душею мліла... Все, що було у її серцї живого, закаменїло: все, що було в душі доброго, зотлїло... Зостали ся горе та сльози та... Пилипко зявивсь на утїху!

Пилипко її справдї утїшив. Не було тих любих назвів, щоб вона єму не при-

кладала: не було тих утїшних слів, котрими-б вона его не взивала!... У ночі не спить — его доглядає. У день — серсем за него млїє, коли робота одірве від него на яку хвилину. Нема для неї щастя й спокою, як біля него... Хай собі довгі язики, що хочуть, говорять: ротів людям не позамазуєш і слухати — не переслухаєш... А воно — мале немовлятко... одна в сьвітї утїха й надія!

Полюбила й тїтка мале внуча. Тихе та утїшне, воно стало забавкою старій бабусї. На перебій одна перед дригою хапали вони его на руки, носили ся з ним: его забавляючи — самі бавили ся.

Ото під таким доглядом і ріс Пилипко, піднїмав ся на ноги — істав мазуном своїх і чужих. Узрівши его, чоловік застановить ся: гляне на те пишне панське личенько, ясні, блакитні очицї та біле і мнягке, наче лен, волосячко... "Гарний городський гостинчик, — нїчого казати!" — подумає собі. А жінки — аби де спіймали Пилипка, то й в рук не спускають: та вхопить, а друга й свої руки підставляє, щоб перехопити.

Зовсім би добре жило ся Пилипкови, коли-б було чого у волю їсти. А то не в рядигоди приходилось одним сухарем давитись... Ще поки стара бабуся жила, — і сяк і так жило ся... Катря піде на роботу: тітка з Пилипком дома. Один Бог знає, де вона видерала задля Пилипка шматочок мнякої палянички, або краєчок булки! А як стара на той сьвіт переставилась, — погіршало на сім і Пилипкови й Катрі... Він сам собі дома — голодний та холодний сумує, а вона — на чуиій роботї серцем за него мліє...

Отак не забарила ся Катря перебігти трудною думкою довгу й родючу ниву свого безталання — і опізнила ся знову в холодній хатї, в тісному куточку на печі, рядом з своїм Пилипком, що на завтра збирав ся іти до хрещеного батька поссипати, щоб принести їй і паляницю і ковбасу і грошей...

Коли єму йти, та й у чому єму йти, по такому лютому холоду? — подумала Катря? А як-же їй справдї на завтра бути?... Що вона дасть єму завтра поїсти? чим вона в хатї прокурить?... Чи то сьвя-

та земля давнійше запасів більше родила, що їх вистарчило? чи меньше їх утрачало ся?... чи може вона тоді молодша була, щирійше робила, більш заробляла?"

І знову невсипуща журба захопила її в свої цупкі обіймища: занудило та затрудило материне горяче серце: заскребла ся червоточиною у попеклій від горя душі: важким гнїтом навернула ясний розум... Нї, не має розгадки, просьвітку не видно!

"Хоч би що продати!..." І вона позирнула кругом себе. Підсліпий каганчик ледве присьвічує з комина, — допомагає підсліпим від сліз очам оглядати злиденне добро... Он дірява ряднина чорніє — простягла ся під Пилипком замісто постелї. "Кому вона і на що годить ся?..." "Он невеличка подушечка піддержує єго кучеряву головоньку..." Вона була колись велика, з пуху... та через кілько літ зносила ся, що й не пізнати... Пуху в нїй, правда, ще богато: якби розскубти та розбити — і на велику би стало... Замість пуху напірник можна соломою або сін-

цем набити... і на соломі щасливому добре спить ся... От, якби продати!... Та кому ж его?... коли?... Он ще кожушина вовною в гору, мов вівця простягла ся... "Колись за неї двайцять рублів давали... Ще й тепер можна рублів з пять зачепити. Та як его без кожушини по такому холоду на роботу бігати... Хоч би потепліло швидше, — у свитці-б можна... Застарчила-б кожушину... Пять рублів — гроші... На них би місяців зо два протягти можна, а там потепліє... Хиба однести шинкареви в заставу? А може там ще знайдеть ся?" — Каганець почав примеркати: остатне сьвітло в нему вигорало По кутках печи стовпились морок та чорна темнота... Катря провела рукою по черені — чи не налапає ще чого, про віщо вона, може, забула... Мозоляна рука черкнула ся об суху глину і загарчала... "Ні, не забула... не помилилась... нічого більше немає!" подумала вона і глянула на Пилипка. Сонна дитина тихо лежала перед нею — розхрістана, розкидана. Катря витягла з під себе другій край рядниии і вкрила нею сина, поцілувавши его у

заплющені очи. — Нагорілий кгніть блиснув, зашкварчав... сиза іскорка стрільнула у гору — і згасла... У хаті зробило ся темно, як у домовині.

Катря підвела ся, встала — і почала спускати ся з печи на піл, з полу — до долу. Ось вона босими ногами почовпала по холодній долівці прямо до столу. Вхопившись руками за край єго, вона звела очи у темний куток... Там нічогосенько не видно... Сількись: вона знає, що там стоїть образ. — Перепочивши край столу, вона одступила ступнів зо два назад, — і почала хреститись... Міцно сціпивши пучку, вона ще міцнійше почала накладати нею то на головку, то на груди, то на плечі... Чутно було глухе постукуванє серед темноти а більше нічого. Аж ось почулось важке зітханє, наче дух випирав ся із тіла...

"Господи!... Боже мій..." роздав ся глухий голос в темноті, мов виривав ся з під землї. Ще трохи згодом — щось пасунулось, наче упало.. То Катря опустилась навколїшки і замолила ся в голос.

— "Господи!... я не вчена Тобі молитись. Я не зугарна Тебе сьвятим словом просити... Я не за себе... Не на мене Ти зглянь ся, — зглянь ся не него!... Дай мені пораду у моїм горі... Пошли мені розум добути, чого не стає нам!... А Ти, Мати Божа — Царице небесна! Заступнице наша! Напути єго на все добре... захисти єго від усего лихого: від холоду і голоду, від хороби та болїсти, від наглой смерти!"

Далї вона припавши головою до холодної долївки, замовкла. Вся постать у неї тремтїла, голова трусила ся, слези рясно-рясно посипались з закритих очей.

Хоч зарані заходила ся Катря висипати ними на новий рік своє щастє, а все таки трохи полекшало на души, як вона не швидко підвела ся з землї. Хоть туга серце наче в жменї давила та не різала єго своїми гострими осторогами!... Поточуючись, наче чмелена, почовпала Катря назад до полу і покарабкалась з полу на піч. Помацки налапавши сина, вона обережно перехрестила єго — й на край

подушки, рядом з єго кучерявою голо-вонькою, схилила свою задурену голову.

Чорна, непроглядна темнота стояла кругом. На дворі ревла сердита буря, стугоніла у стіни, стребала по селї, вила в димарі, гуркотіла у вікна... Катря не дослухала ся. Натомлена важкими думками голова не здужала з дослуханєм справлятись, натружене болїстю серце забажало спочинку... Незабавом обгорнуло Катрю німе забутє, захитала дрімота, а міцний сон прикрив її своїм спокоєм.

III.

Брало ся далеко за північ. Позасипали люде по своїх теплих захистах: спить-дрімає земля під глубоким снїгом: знеміг ся вітер, утомило ся й вихало — затихло. Не сплять тільки зорі в далекому небі та не спить той старий дїдуган Морозенко, яким Катря лякала свого Пилипка.

Білим інієм чіпляєть ся він за дерево, гладенькою кригою вистеляє собі слїд по снїгу, дише в повітрі таким холодом, що

аж кипить усе кругом него. Розходив ся сердитий — немилосердно давить, — колеть ся від его патовпу чорна земля: тріскаєть ся на ній снїгова гора: ділить ся на шматки товста крига над водою. — Глухий бренькіт від того йде понад землею, розпросторюєть ся в холодому та густому повітрі, а дійшовши до лїсу, — стукаєть ся об кожду деревину. Там, у его темній гущавині, виють вовки - сіроманці і їх голодна пісня, як той лемент, розлягаєть ся по всій околиці. Сумно усюди холодно і страшно... Кругом висить морок та мла непроглядна буває, тілько снїги виблескують трохи та глупіють зорі у високому небі. Аж ось виплив з за гори Волосажар і почав виблискувати своїми зірочками, немов танцював перед сьвітом...

У той саме час злегонька скрипнули сінешні двері в Катрині хаті — і замовкли. Трохи згодом рипнули й подвірні, випускаючи Пилипка на двір. — Загорнений у довгу материну свитку, закутаний її чорним платком, у шкарбунах на босу ногу, з рукавичкою в руках, він мов

заяць вискочив з сіний, — та і полинув прямо з села на ліс. Серце его, як у невеличкої пташки, стукало - билось, дух затинав ся у грудях: а малі ноженята — байдуже про непомірні чоботи — своє робили: він ними швидко чекрижив все вперед та вперед.

І який він радий, що прокинув ся зарані!.. який веселий, мати не чула, як він встав, узув ся і вийшов!... От, якби єму так і звернути ся, щоб мати ще спала!... Він би богаті приноси положив на столї, а сам приліг біля неї...

Он уже і сьвіт бованіє на дворі: білувати смуги пробивають ся крізь намерзлі шибки у хату... Він вдає, що спить, а мати вже проснулась... “Синочку! пора вставати“ шепче вона єму тихо. А він — мов не чує, — ще дуще зажмурює свої очиці, протягаєть ся — наче й геть - то розіспав ся. “Бач, як міцно заснув, — дивуєть ся мати. — Поспи, синку... поспи ще трохи, поки я приберусь”, каже вона, злїзаючи з печи. “А то девзялось?” скрикнула мати, углядївши на столї хлїб та ковбаси. — А він схопив ся, визираю-

чи зза комина та давай реготати... "А що мамо!... злякав ся я нашого старого Морозенка?!... що, злякав ся?..." І він миттю плигнув з печи на піл, з полу — до долу... Мати его підхопила пригорнула до себе... "От, якби то так стало ся!" — запобіщае уперед думкою Пилипко, та знай налягае на ноги, поспішаючи до лїсу.

Ось він вибіг уже за село — на широке роздоле... Перед его очима манячить лїс, притрушений інїем зверху та прикритий снїгом — наче страшенна біла гора бованїе він з далека... Подихнуло на Пилипка вільним холодом повітрем: угипнуло за ніс, аж покотили ся слези з очий і невеличкими круженками зразу на віях зависли. — Та ну, не страши: не боюсь я тебе! промовив Пилипко, струшуючи рукою круженки з очей. — То тілько мати лякала. І він не пішов, а побіг підтюпцем.

Ось він добіг вже до лїсу... Не снїговою горою тепер він здававсь Пилипкови, а темним страшилом з чорними корявими ногами, білими, рапатими руками та величезною, закутаною снїгом головою...

Скілько в того страховища ніг та рук? — І не перелічити!... Ось воно одну ногу підставило під Пилипкові шкарбуни, мов перечепити збіраеть ся... Пилипко ухильнувсь — обминув... Ось другу знов засилає... третя з снігу вилазе... Ось лапата рука зачепила єго за голову і зразу обтрусила всего снігом... Він як опечений одскочив... Щось десь луснуло, — посипало наче горохом.. . Ось друга рука наставляеть ся... третя з далека на него киває, мов перестерігає: не ходи далї!... Пилипкови зробило ся страшно, чорні кружала заходили перед очима: на голові підняло ся волосє у гору... наче джмелї — загуло у вухах... Серце як на вискоче, беть ся... дух запиняеть ся в грудах. Він застановив ся.

— Морозе, Морозеночку! замолив ся він тихо... Пусти мене до хрещеного батька... Я тілько до него піду посипати і що випосипаю, — віддам тобі половину...

Недалеко від него сич засичав, сова зарепетувала: а єму здало ся, що то Морозенко регоче...

— Хиба тобі мало половини, що ти регочеш? То я все тобі віддам, усе... І гроші і ковбаси... Пусти тількo!

— Пу-гу-гу-у-у!... застогнав пугач серед лісу, а Полипкови здало ся, що то загучав Морозенко: — не пущу!

— Бач, який ти лихий та не добрий! почав докорять Пилипко. — І щоб тобі стало ся від того? Я-ж не твоє брати-му, я буду прохати в хрещеного батька... Он бідкаєть ся мати, що в нас на сегодні нічого їсти, нічим протопити у хаті... Пусти, голубчику!...

— Ха-ха-ха-ха-ха-а-а!... знов зарепетувала сова і гучна луна того скаженого репету по всему лісі роздала ся.

— То ти тількo вмієш реготати? скрикнув Пилипко. — Так не боюсь я тебе!... І, піднявши кулачага у гору, він подав ся веперед.

Так цьвірчить і стріба горобець перед котом, що вловив горобця і, міцно здавивши зубами, покручує довгим хвостом та висьвічує хижо очима... Ой стережи ся, невеличкий горобчику, того лукавого викручуваня та хижого висьвічуваня! Лети

собі мерщі у своє гніздечко, виплакувати своє горенько з своєю дружиною... Стережи ся й ти, невеличкий Пилипку, свого лютого ворога, що тобі з ним боротись не сила! Верни ся мерщі в свою голодну та холодну оселю, де тебе ненька рідненька пригріє і потурбуєть ся про твої недостачі.

Не встеріг ся зневчевя воробець: не встиг і цьвірінькнуть в остатнє, як накрив єщо кіт своєю пазуристою лапою.... Не встерігсь й Пилипко свого ворога єго аж в середину гдухою ліса, де він збив ся з шляху і різав ся трохи не по пояс глибокими кучугурами снігу... Не лічив Пилипко, скілько разів приходило ся єму падати і набирати снігу не то що в шкарбуни, а й за пазуху і за чорний платок на голові... Сількісь! Сніг він отрісе та й знову дере у перед: дурноверхе завзятє єго підганяє... Ліс перед ним мов вироста: він давно вже ускочив у него і повинен би був перейти, а от єму кінцякраю немає... Мороз вже нераз, мов опік, боляче ущипнув єго за ноги в лихих шкарбунах, за голі, малі кулачата і за

личенько біле рожеве... Не потура на те Пилипко: застановить ся перепочити, потре те місце, де заболить, похухає рученята та й знову — підтюпцем далї...

Ось він вибравсь на чисту поляну.— Кругом лїс обступив її: а вона чиста та біла лежить собі, відпочиває під холодним снїгом і тїліко зірочки виблискують по нїй сизо-жовтоватими іскорками... Де се він? куди забрив?

Скілько разів доводилось лїтом бродить єму по лїсу, а він не припамятає такої поляни... Чи не Морозенкова се була ґорниця? Чи не за для себе він прибрав її так чепурно-чисто?... Кругом обставив деревом високим з кучерявими верховями, пообтикав невеличкі полянки поміж деревом кущами тонкої лїщини, від вітру холодного закриває.. Певне, се єго сьвітлиця... Он — під кождою деревиною по пеньку чорніє... то — задля гостей, що як зайдуть, то було би де перепочити.... Чомже тепер нікого немає?... Чи були та порозходились, чи ще й не приходили?...

— Сїсти лишень тут і собі та відпочити, — промовив голосно Пилипко... Здо-

рово ухоркав ся, аж піт проймає.. Сяду та перепочну.

—Ну, та й добряче сидіти, є куди простягти ноги і спиною об віщо обпертись, — подумав Пилипко, простягаючи напружені ноженята і прихиляючись головою до товстої деревини.

Єму було так хорошо... Холоду він не почував: руки і ноги теплі — німіли, неміч чи сон колихав єго стиха...

— Відпочну та ї знову піду — хоч сьвітом добюсь до хрещеного батька...— Докажу таки матери, що Мороза її не злякавсь... Не страшний він менї... хоч спершу було наче страшно... А тепер?... нї... не боюсь... не страшний...

Пилипко затих, наче заснув... Що се таке?... Він почув: наче, що стрільнуло в єму: голова ходором заходила: посипались іскорки із очей — і разом усе перед ним осьвітилось...

Загоріла ся вся поляна якисш сизим сьвітлом. Серед того сизого сяйва почали сніжинки ворушитись, почали підніматись, вставати... Та які вони невеличкі, тендітні та білі?!... Личко — з мачине

зерно, самі — з горошини, а рученята та ноженята, наче волос — тоненькі...

— Годі нам спочувать! загомоніли. Швидко сьвіт буде, дідусь наш прийде... Погуляймо та в довгії лози пограймо! І почали ставати одна до другої спиною. — Разом!... хтось гукнув. — Руки посплітались, задні посхилялись і передних підняли у гору: далї передні пригнулись, піднимаючи задних і — пішло, пішло..— Усе кругом колесом так і заходило!... "Та й проворні які!" подумав Пилипко.

— Буде! погрілись! хтось крикнув. Давай танцювати, нашого гостя дивувати! — Якого? — Хлопця малого, що йшов до хрещеного батька посипати та просив у нас на пеньку відпочивати...

Ха-ха-ха! ха-ха-ха!
Як би то нам жениха...
Невеличкого, малого —
Хлопяточка молодого!...

"Дивись: ще й глузують!", думає Пилипко... О вони кругом него, як той рій заходили... Крутять ся, немов заверуха зняла ся.

— Шкода, що немає музика! знову чує Пилипко. — Де в господі подів ся наш музика? — Видно вихилив чи мало, стрічаючи новий рік, й заліг у дуплї відпочивати. — Ходїм, его збудимо. Доки він, бісова пяниця, буде кутити!

Декілько пар кинуло ся ген до дуплинастого дуба... Закрутили ся над дуплом та незабаром у ньому й зникли. А ті, що зостались біля Пилипка, засьпівали:

Вставай, вставай пяниченьку!
Годї тобі спати.
Заграй ти нам на скриноньцї,
Дай потанцювати.

Незабавом з дупла показав ся чорний цьвіркун, на увесь рот позїваючи та ногою почухуючи.

— Прочумай ся, пянице! Ач, як розіспав ся!,.. кричать до него сніжинки.

— Пянице! огрузнув ся цьвіркун. Який я пяниця? Ви мене напивали, чи що?

— А від чогож ти спиш?

— Від чого? Сон найшов!...

— Знаємо ми, відкіля той сон. Цілу ніч у попа гуляв, попову дочку звеселяв... Прочумай ся та грай мерщі!

— У попа і без мене були свої музики. Віддає дочку після водохрестя, то там такого гостей зібрало ся, що й протовпитись ніяк. Цілу ніченьку гуляли... Музика тне, а всї танцюють.

— От і ти нам заграй, щоб і ми потанцювали.

— А плата буде?

— Буде.

— Яка?

— З інїю водиця цупка!

— Подавіть ся ви нею! — скрикнув цьвіркун, сплюнувши.

Ну годї, не комизь ся та мерщі проспи ся. Бо як повернеть ся дїдусь Морозенко, то буде тобі лихая ненька!

— Ви так і звикли про все доводити дїдові... Цокотухи! Становіть ся вже, буду грати.

І, надимаючись, він почав:

Цьвірін! Цьвірін!
Як би теплий черінь

Та горяче просо,
То спав би я й доси!
Жити менї холодно,
Бух!
Пiду надiти кожух...

І цьвiркун мерщi плигнув у дупло. — Всї снiжинки зареготались.

— Дивись, якi тут дива! — промовив чи подумав Пилипко.

— Ще не такi побачиш, хтось до него обiзвавсь.

Се зразу — щось як загуде! — тонко та голосно запищало, наче в невеличку дудочку заграв.

— Се наше Вiхало йде,
Та музики за собою веде!

Скрикнула разом снiжинка i закрутили ся серед поляни. Захитались гiльки на високому деревi i почали струшувати в себе iнiй. То не iнiй, то ледви примiтнi, бiлi, голеньки хлопята злiтали з гiльок i кожде, вхопивши за руку снiжинку, почали бiля снiжинок крутити ся та гопака вибивати.

Сніжинки собі, зіпявшись на пальчики, дрібно ногами вибирали: сухе листя на ліщині подимало ся, гуло, деренчало: — ліщина об ліщину терлась-сripіла, а вітер поміж гільками так завивав, що в Пилипку аж у вухах писчало... Сніжинки з інїєм крутили ся, збивали ся в купу і та купа росла, більшала і наче стовп піднїмала ся в гору.

Віхало! віхало!
Наше любе втїхало!
Прийди ти до нас,
Звесели нам час!

Все кругом пищало,, верещало, гуло...

Аж ось зявило ся й Віхало.... Товсте та кругле, наче здоровенна копиця, воно десь зза дерева взяло ся і вхопившись за верхівя гільок цупкими, лапастими руками, почало спускати ся серед поляни.... Товсті, як лантухи, єго ноги у повітрі гойдали ся: снїгова одежа на єму крутила ся — лопотїла, а кустрата голова на всї боки майтолала ся...

— Помочи дайте! помочи дайте!... Піддержуйте, щоб не впав, бува. я, та не

забив ся, — товстим, охрипли ім голосом загуло Віхало...

Сніжинки з інієм ще більше закрутили ся, стовпи здіймаючись в гору і той стовп підвели під Віхало...

— Ху-у! заморив ся! сказало Віхало і по стовпу почало спускати ся на пляну.

Гу-гу-у-у! загуло... Віхало і все кругом него закрутило ся...

У Пилипка потемніло в очах: голова кругом заходила, у вухах дзвонило, мов в дзвони, гадки почали меркнути — зникати... Єго щось хитає — колише...

Засни, засни, мій синочку,
Малая дитино!

чує він, крізь сон, чийсь любий голос... То мати над ним котка сьпіває, чи хто иньший?... Ні — то не матусин голос, то хтось другий над ним похилив ся... "Чогож воно тісно так стало?... Хто се на мене таком холодом дише?..." плутаєть ся в Пилипковій голові... "Се ти — дідугане, Морозе? се твої лихі учинки?...

На щасте, на здоровя, на новий рік!" загуло в Пилипка у вухах... тисяч сьвічок засьвітило у вочах і — він побачив дідугана Морозенка. Здоровенна, наче винницький казан, голова єго була закустрана цілим оберемком білого снїгу: довга як помело борода, виплетена з товстих віскряків криги: товсті настобурчені брови густо покриті білим інієм, а сіро-зелені очи, наче волосожари, виблискують холодним сьвітом... Тихо схилив ся він над Пилипкм, подививсь, мов милував ся, на єго личенько біле-покійне і — сьвітнувши хижими очима — приложивсь до теплих ще устоньків Пилипкових своїми холодно-палючими устами..... Не зітхнув Пилипко, не струснув ся!...— Все в ньому й кругом нього затихло, покрило ся темним, холодним спокоєм....

Вже білий сьвіт носив ся по-над землею: надумалось сонце вставати і послало вперед себе аж два червоні стовпи. Стоять вони на краю неба, підняли ся ви-

соко у гору, буяють своїм червоним сьвітом, — пророкують людям щось лихе сьогодні...

— На щастя, на здоровя, на новий рік!

Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю, — почуло ся Катри крізь сон. — Вона кинулась: одкрила очи, — та й не стямила ся... Де лежав Пилипко — тілько слід его: чорніє діряве ряденце, бованіє примнята подушка.

Вона миттю стрібнула з печи до долу — і побачила табун посипальників, що товпились біля порога.

— Ви не бачили Пилипка? — питає.

— Ні... поторопіли ті.

— Боже-ж мій, Боже! — вдарилась в телеси Катря. — Він таки не злякав ся не послухав ся — пішов!

Та вхопивши на опажки кожушинку, як навісна, помчала ся з хати. — Хлопчики постояли трохи — і здивовані пішли собі далі.

— А куди се? Куди се так швидко? — гукали до неї з дворів селяне, дивую-

чись, що Катря так зарані і так прудко біжить улицею.

Не дослухала ся вона до того допитуваня: вона навіть не бачила нічого перед собою, окрім одного Пилипка.

— Пилипку! сину мій! синочку... І куди ти пішов ся по такому лютому морозу?... Куди ти зняв ся по такому скаженому холоду?... гукала вона на бігу, думаючи, що те гуканя раніш від неї добіжать до сина, подасть єму звістку — як побиваєть ся за ним єго мати!

Вітер подихав проти неї — і геть односив назад Катрин нестямний лемент.

Недопнявши гуком, вона надолужала бігом... Аж мерзла земля гула під нею — так вона мчала ся! У грудіх дух затинав ся, серце, як не вускоче, билось — а вона несла ся!... Вона не потурала ні-на-що... Хиба вона дише для себе? Хиба серце беть ся для неї? Хиба не все одно, коли те і друге — стане, як єго на сьвіті не стане?... І чому вона не птиця? Чому в неї не виросли крила?... Стрілою би вона пустила ся навздогінци: рябцем би упала — де єго спіткала: сизим орлом під-

хопила на свої крила — і миттю до дому примчала!... Та ба! Нема в неї крилець: їй Богом не дано літати... Хай-же одбувають за все ноги!

І Катря не жаліла своїх ніг: скілько хапало духу — мчала ся: спотикала ся об груду, падала у високі кочугури снігу і викарабкавшись, знову несла ся далї та далї.

Ось вона вже й білія лїсу... Ось і в лїс убігає... Бита дорога послала ся в право... А то чий слїд верне на ліво?.. На чистім снїгу сьвіжий слїд малої ноги... Катря, як укопана... "Не вже се Пилипчин слїдочок?... Збились в ночи із шляху?..." ударило Катри в голову.. "Та не вжеж то, Господи?!" скрикнула вона, не знаючи, що й робити, — чи іти по шляху, чу вернуть по слїду... "А може воно далї і на шлях натрапило?... Піду по слїду" — подумала Катря і наче пяна, хитаючи ся, тихо поплела ся сьвіжим снїгом в гущавину лїса.

Ясне сонце почало підниматись десь далеко за лїсом і его червоний сьвіт слав ся у лїсї по снїгу, а на опушених інїем ви-

соких гильках стрибало єго ясне проміння, висьвічуючи то жовто-зеленими, то червоно-синими іскорками. Наче зачарований велетень стояв ліс, опушений увесь інієм білим, прикритий й пронизаний наскрізь соняшним сяйвом... У ньому було тихо, холодне повітря від лютого морозу здаєть ся, загускло, анї ворухнеть ся, — чисте, прозоре, спокійне...

Хто утерпів би не застановить ся, щоб налюбувати ся тою чарівничою красою?

Отже Катри байдиже про те! Не до того і щоб чим милуватись на сьвіті... — Вона тієї чарівничої краси не примічає, та й не баче. Вона вбачає тілько сьвіжий слід по снігу і боїть ся єго загубити. Чорною марою тиняєть ся вона по тому сліду: хиляє то на право, то на ліво — куди він поверне: їй, навіть, не западає у голову, до чого він доведе: вона тілько одного бажає — швидче, хутше знайти свого Пилипка!...

Он слід ріжеть ся прямо на кущ ліщини... Нї — не в кущ він пішов, а повернув по за кущем. Чмелена Катря за

ним повертає і... опинилась серед невеликої круглої поляни.

Бистре око єї не помилило ся,— вглядїло зразу, що Катри треба, і вона як стріла понинула до пенька, на которому сидїв Полипко, приклонившись до дерева головою...

— Пилипку!... синочку мій!... — нестямно скрикнула Катря і — вхопилась за него...

Палючий огонь не опік би так болячє її рук, як опекло їх холодне Пилипкове тїло!...

У Катрі перед очима дим закурив... запекло біля серця... голова кругом заходила... Якась невиразна думка знялась у її голові, проплазала горячим мозком та там і заколїіла...

Опукою повалила ся Катря біля сина та вже більше й не підводилась.

У неї од нестямка розірвало ся серце!

На третий тілько день кинулись селяне шукати Катрю і знайшли її уже задубілу біля мерзлого сина.

— Отаке то вчинило ся! Не даром сонце всї отсї дни такі стовпи ставило, — мовив старий дїд, оглядаючи холодні трупи. — Шкода молодої сили: подавив мороз.

— Та й краще! одказав Катрин близький сусїда, високий та сухий, паче дошка, чоловік. — Не задавив би мороз, то голод догриз!

—А хлопчик?... Яка то була утїшна дитина! знову каже дїд.

— жалуйте, дїду, малого: ранїйше умерло — менче горя знати-ме! знай одно товче Катрин сусїда.

Люде тілько важко зітхнули та перехрестили ся... Чи не від божевільних річей Катрі сусїди?

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 079348287